

ნათო ახალაია

რეფლექსიის კატეგორიისათვის
მებრულ-ლაზურში

საკითხის კვლევის მოკლე ისტორია. მოქმედების რეფლექსიურობა ანუ უკუქცევითობა, რაც მატერიალურად ი-პრეფიქსთან არის დაკავშირებული, შესაბამისი ლიტერატურის მიხედვით, ზმნურ ფუძეთა ჩამოყალიბებისა და განვითარების ადრეულ საფეხურზევე (resp: კლასიკური უღლებიდან) ვლინდება.

მის წარმომავლობასა და ფუნქციურ-სემანტიკურ ანალიზს სამეცნიერო ნაშრომებში სათანადო ყურადღება ეთმობა; გამოთქმულია განსხვავებული მოსაზრებები (მარი 1925:136-137,176; როგავა 1942: 208-211; თოფურია 1947:457; შუხარდტი 1950:73; შანიძე 1973: 484; მაჭავარიანი 1953:104-105; ქავთარაძე 1954:265, 274-275; ჩიქობავა 1942: 238-239, 1967:47; ჯორბენაძე 1975:92, 1983:107; ნოზაძე 1974, 2008; ლომთათიძე 1976:318-319; ნებიერიძე 1976:133; მაჭავარიანი მ. 1980, 1987; ასათიანი 1987: 192-196, 2003: 21-29, 2016: 78; სუხიშვილი 1999, 2011 :512; მელიქიშვილი დ. 2001:84-85;2003:135; ჯორბენაძე ნ. 2009: 285; ქარქაშაძე 2010, 2005; მახარობლიძე 2012:58; ჭკადუა 2015: 255 და სხვ.).

სათანადო ლიტერატურაში დასმულია საკითხი ი-პრეფიქსისა და სხვა ზმნური ხმოვანთავსართების მიმართების შესახებ გრამატიკული კლასის ნიშნების თანმხლებ ხმოვნებთან. მაგ.: ა-ხარებ-ს – ს-ა-ხარება; ი-ტყუ-ი-ს – ს-ი-ტყუ-ა, ე-გლოვს და მ-ე-გლოვად (მაჭავარიანი 1953:104). ნ. მარი ი- ხმოვანს სი-პრეფიქსთან აკავშირებდა (მარი 1925:137). როგორც ზმნებთან, ასევე სახელებთან წარმოშობით უძველესი ი-ს პრეფიქსად გამოყენებაზე მიუთითებდა ი. ქავთარაძე (ქავთარაძე 1954: 275).

ი-პრეფიქსის წარმომავლობას საგანგებოდ შეეხო გ. როგავა. მკვლევარმა იგი მიიჩნია ნაცვალსახელური წარმომავლობის აფიქ-

სად, რომელიც გამოხატავდა კუთვნილებას პირთა მიმართების გარეშე. პირის კატეგორიის ჩამოყალიბების, უფრო ზუსტად, პოლიპერსონალიზმის პროცესში კი კუთვნილებითი ნაცვალსახელი ქცევის აფიქსად უნდა ჩამოყალიბებულიყო. მკვლევარი ხმოვნის ნაცვალსახელურ წარმოშობას აფხაზურ-ადილური ენების (resp: ადილური ჯგუფის) მასალაზე დაყრდნობით ხსნიდა (როგავა 1942: 208-211). ი. ქავთარაძის აზრით, ი- ხმოვნის თავდაპირველი დეიქტური ფუნქცია რეფლექსიური შინაარსით შეიცვალა (ქავთარაძე 1954: 274).

მოცემული თავსართის წარმოშობის ძიება კუთვნილებით ნაცვალსახელებში გაუმართლებლად მიაჩნია გ. მაჭავარიანს, რადგან, მეცნიერის აზრით, „ი კუთვნილებითი ნაცვალსახელი ქართველურ ენებში არ გვაქვს და საეჭვოა ოდესმე გვექონოდა. ი- პრეფიქსს თავდაპირველად უფრო უკუქცევითი (რეფლექსიური) მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, ვიდრე კუთვნილებითი, ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით“ (მაჭავარიანი 1953: 104);

აღნიშნული პრეფიქსის უკუქცევითობის ფუნქციაზე ყურადღება პირველად ნ. მარმა გაამახვილა: „ი- პრეფიქსი ზმნას ანიჭებს უკუქცევით მნიშვნელობას ანდა უფრო მკვეთრად გამოხატავს მისი შინაარსის სუბიექტურ აღქმას“ (მარი 1925: 136-137).

ი-ხმოვნის ამოსავალ ფუნქციად ასევე რეფლექსიურობა აქვთ ნავარაუდები: ჰ. შუხარდტს (1950), არნ. ჩიქობავას (1942), ბ. ჯორბენაძეს (1983), დ. მელიქიშვილს (2001), მ. სუხიშვილს (2011), რ. ჭკადუასა (2015) და სხვ. მას ასევე აკავშირებენ ქცევისა და ასპექტის გამოხატვისა თუ ვალენტობის შემცირების მნიშვნელობებთან. მაგ., ქ. ლომთათიძე ი-ს, როგორც „ახლო წარსულის“, „ახლო მყოფის“, „ახლო მდებარის“ გამომხატველ ფორმანტს, აკავშირებდა სასუბიექტო ქცევასთან (ლომთათიძე 1957 :318-319). გ. ნებიერიძე მას ასევე ქცევის ნიშნად განიხილავდა ვნებითი გვარის ზმნებშიც (ნებიერიძე 1976: 133-144); მ. მაჭავარიანი ი- პრეფიქსის ფუნქციად მთქმელისკენ ორიენტირებულ, მთქმელის მიერ თავის თავზე განხორციელებულ მოქმედებას მიიჩნევდა (მაჭავარიანი მ. 1980: 40-42).

როგორც აღნიშნა, ასევე შენიშნულია, რომ ე. წ. მედიოაქტივების დიდი კლასი „ქცევით“ აწარმოებს ასპექტურ დაპირისპირებებს (მელიქიშვილი ი. 2002: 123). რ. ასათიანი უფრო ეფექტურად მიიჩნევს ხმოვანი პრეფიქსის ვალენტობისმცვლელ აფიქსად ინტერ-

პრეტაციას. მისი აზრით, „ი- პრეფიქსი გამოხატავს ვალენტობის შემცირებას ადგილიანობასთან მიმართებით, პირის კლებას, და არა ვნებით გვარს. ი- პრეფიქსი გვაქვს ყველგან – პირის კლების შემთხვევაში, გარდა სასხვისო ვერსიის I-II პირის ფორმებისა. ესაა მისი უმთავრესი ფუნქცია და არა რეფლექსივის, გვარის, ან სასხვისო ვერსიის გამოხატვა” (ასათიანი 1987:192-196);

ჩვენთვის გასაზიარებელია თვალსაზრისი, რომ ი- პრეფიქსი, რომლის მთავარი დანიშნულება რეფლექსიურობის გამოხატვა იყო, შედარებით ახალწარმოქმნილ კატეგორიებში სათავისო ქცევისა და ვნებითი გვარის ნიშნად გადანაწილდა, ანუ ვნებითობა გარდაუვალ და სასუბიექტო ქცევა გარდამავალ ზმნაში მეორეულია (იხ. მაჭავარიანი 1953:105; ჯორბენაძე 1975:92-93). როგორც ბ. ჯორბენაძე შენიშნავს, ქართულში ი- საკუთრივ უკუქცევით ზმნათა ერთ ნაწილსლა შემორჩა აწმყოში (ილიმის, იცინის, იმღერს, იგლოვს და მისთ.), მაგრამ იგი, ჩვეულებრივ, გამოვლინდება უღვლილების პარადიგმებში (ცხოვრობს – იცხოვრებს – იცხოვრა; დგას – იდგება – იდგა) (ჯორბენაძე 1975:92-93). მეცნიერმა საკითხს სპეციალური გამოკვლევაც მიუძღვნა და ცალკე თავად წარმოადგინა: „ი- პრეფიქსი და უკუქცევითობის კატეგორია ქართულში” (იხ. ჯორბენაძე 1983). კვლევაში აღნიშნულია, რომ ი- პრეფიქსი იმთავითვე დამახასიათებელი უნდა ყოფილიყო ე.წ. მედიალურ ზმნათათვის, შემდგომ კი დაიკარგა – მაგალითად, ძველ ქართულში იყო: **ისტუნეს, ილოცავს, ილაღადებს...** ახლა არის: **სტვენს, ლოცულობს, ღაღადებს**. აქვე აღნიშნულია, რომ „ხმოვანი პრეფიქსების განაწილების პრინციპები სამივე ქართველურ ენაში იდენტურია. ქართულში, ზანურში და სვანურში ი- პრეფიქსი გამოხატავს უკუქცევითობას (რეფლექსივს)” (ჯორბენაძე 1983: 81; 106; 108).

ამგვარი უკუქცევითი ფორმების ფუნქციაზე მსჯელობს მ. სუხიშვილი წიგნში „ახალი ქართული ენა” (გ. გოგოლაშვილისა და ა. არაბულის რედაქციით, 2016). მკვლევარი აღნიშნავს: „**უკუქცევითობა ქართულში უნდა განისაზღვროს სუბიექტის მიერ გამოხატული მოქმედების უკუქცევადობით თავის თავზე, როგორც პირდაპირ ობიექტზე. ამასთან, აუცილებელ პირობას წარმოადგენს სუბიექტსა და ამ ობიექტს შორის სრული რეფერენციალური იდენტურობის ჩვენება**“ (იქვე 2016 : 216; – ხ. გ. ავტორისაა).

სვანურში ი-პრეფიქსიანი აქტიური ზმნები სემანტიკური თვალსაზრისით განიხილა რ. ჭკადუამ¹. კვლევის მიხედვით, „სვანურში ი-პრეფიქსიანი აქტიური ზმნები სოლიდური რაოდენობით დასტურდება და მათ საერთო აქვთ ძირითადი სემანტიკური მახასიათებელი – უკუქცევითობა: მოქმედების შედეგი განეკუთვნება სუბიექტს, არ სცილდება სუბიექტის „ჩაკეტილ წრეს“ (ჭკადუა 2015:261).

კვლევის მიზანი. ჩვენი კვლევის მიზანია, მეგრულ-ლაზურში ი-პრეფიქსიანი უკუქცევითი აქტიური ფორმების (ე. წ. მედიოაქტივები და ე.წ. დეპონენსები) სისტემატიზაცია და სინქრონიული თუ დიაქრონიული ანალიზის საფუძველზე პასუხის გაცემა ორი მთავარი კითხვისთვის:

I. მეგრულ-ლაზურის უკუქცევით აქტიურ ფორმებში ი- ორგანული პრეფიქსია თუ შემდეგ შემენილი?

II. შეიძლება თუ არა უკუქცევითობა, როგორც დამოუკიდებელი გრამატიკული კატეგორია, ცალკე გამოიყოს მეგრულ-ლაზურში?

ზანურში აღნიშნული საკითხის აქტუალობა სადისერტაციო ნაშრომზე, „გვარის გრამატიკული კატეგორია მეგრულ-ლაზურში“, მუშაობისას უფრო გამოიკვეთა, რადგან ამგვარი ნიმუშები (ე. წ. დეპონენსები) მეგრულში ვნებითი გვარის ფორმებთან „გაუმართლებელ აღრევას“ იწვევენ. ასევე საგულისხმო იყო ისიც, რომ მსგავსი არქაული ნიმუშები საყურადღებო ინფორმაციას იძლეოდნენ გვარის კატეგორიის წარმოშობაზე. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, საკითხი გვართან მიმართებით სპეციალურ კვლევას ითხოვდა. წინამდებარე სტატიაში გაანალიზებულია ის სპეციფიკური ფორმები, რომლებიც ამ მუშაობისას წარმოჩნდა; თუმცა მეგრულ-ლაზურში ქცევის კატეგორიის საგანგებოდ შესწავლის შემდეგ, შესაძლოა, მიღებული შედეგები უფრო დაზუსტდეს.

ძირითადი წყარო და კვლევის მეთოდოლოგია. კვლევა ეყრდნობა მეგრულ და ლაზურ ლექსიკონებსა და ასევე ჩვენ მიერ ლაზურსა და სამეგრელოში ველზე მოპოვებულ უახლეს ემპირიულ მა-

---

¹ იხ. რ. ჭკადუა, „ი-პრეფიქსის ამოსავალი მნიშვნელობისათვის სვანური ენის ზმნებში“, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, XIII, თბილისი, 2015;

საღას. ზმნური ფორმების ლინგვისტური ანალიზისას გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი და შინაგანი რეკონსტრუქციის მეთოდები.

საკითხის ანალიზი. I კითხვის პასუხი ქართულში მოიცავს ორ განსხვავებულ მიდგომას:

1. ტრადიციული ქართული ენის გრამატიკა ადრინდელ საფეხურზე უპრეფიქსო წარმოებას (ქადაგებს – ქადაგა, მეფობს – ჰმეფა) უჭერს მხარს. ა. შანიძის აზრით, „მე-10 ს-დან, როდესაც იწყება ასპექტის ახალი სისტემის ჩამოყალიბება, ჩნდება ქცევით მონაცვლე მედიაოქტიური ფორმები: ყივის – იყივლა, ფილოსოფოსობს – იფილოსოფოსა და ა. შ.“ (შანიძე 1973: 484). აღნიშნულია, რომ **ი-პრეფიქსიანი** ფორმები სათანადო ფუძის მოქმედებით გვარის სათავისო ქცევისაგან არის ნასესხები, შესაბამისად **ი-** პრეფიქსიც სათავისო ქცევაზე მიუთითებს, თუმცა მეცნიერის მოსაზრებით, მედიაოქტივებს ქცევის გაგება არა აქვთ (შანიძე 1980: 473);

2. არნ. ჩიქობავა პრეფიქსაციას ქართული ზმნის უღვლილების პრინციპად მიიჩნევს. მისი აზრით, სუბიექტის მე-3 პირიც პრეფიქსით უნდა ყოფილიყო გამოხატული და ასეა ქართველურ ენებშიც (ჩიქობავა 1968: 163). ი. ქავთარაძე ვარაუდობს, რომ ფორმა **ი-დუმ-ალ** (აქედან **სა-ი-დუმ-ლო**) შესაძლებელს ხდის ***ი-დუმ-ი-ს** ზმნა ვივარაუდოთ ძველ ქართულში. პრეფიქსი ასრულებდა რაიმესადმი მიკუთვნების ფუნქციას და ის არსებობდა მანამ, სანამ ქცევის კატეგორია განვითარდებოდა. თუმცა ავტორი შენიშნავს იმასაც, რომ ზოგ ზმნაში მისი გამოყენება არაა „ძველი ასაკისა“. მაგ., **ი-პოვ-ი-ს** ფორმას უფრო ძველად მიიჩნევს, ვიდრე **ჰ-პოვ-ებ-ს** და **მ-ი-პოვ-ნ-ი-ე-ს**, მიუხედავად იმისა, რომ პირველი ახალ ქართულში გამოიყენება, მეორე კი – ძველში. მისი შენიშვნით, დროთა განმავლობაში, რაც ფუძეში პრეფიქსი დაიკარგა ან დაკარგვის გზას ადგას (ქავთარაძე 1954 :274-275). ორგანული პრეფიქსის დაკარგვა ფონეტიკური პროცესით, კერძოდ, **VC** სტრუქტურის თემის ნიშნების ჩამოყალიბებით, ახსნა ლ. ნოზაძემ (ნოზაძე 2008:123). ზოგადად, მკვლევარმა ამგვარი ე.წ. მედიალური ფორმები საფუძვლიანად შეისწავლა ქართველურ ენებში და გამოყო სამი ტიპის პარადიგმა: ა) **იგინის** – **იგინა** ტიპი: **ი-** პრეფიქსი ზმნას აქვს როგორც პირველ, ისე მეორე სერიის ფორმებში, ბ) **რუდუნებს** – **რუდუნა** ტიპი: **ი-**პრეფიქსი ზმნას არა აქვს საერ-

თოდ არც პირველ და არც მეორე სერიაში, გ) **მეფობს – იმეფა** ტიპი: **ი**-პრეფიქსი არ არის აწმყოს მწკრივებში, მაგრამ დაჩნდება მყოფად-სა და მეორე სერიაში (ნოზაძე 2008: 91:92). ასეთივე კლასიფიკაციითაა წარმოდგენილი მეგრულ-ლაზურისა და სვანური ენების ზმნური ფორმებიც. ემპირიული მასალის ანალიზის საფუძველზე მკვლევარმა დაასკვნა, რომ **ი**-პრეფიქსიანი ფორმები არა მოქმედებითი გვარის სათავისო ქცევისაგან ნასესხები, არამედ მედიოაქტიურ ფორმათა პარადიგმის ორგანული ნაწილია. მისი აზრით, „...მედიოაქტივ ზმნათა უპრეფიქსო ფორმები აწმყოში მეორეული ჩანს, მიღებული

ი-პრეფიქსიანი ფორმებისგან ხმოვნის დაკარგვის შედეგად“ (ნოზაძე 2008: 91,93). მკვლევარი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ორგანული პრეფიქსის დაკარგვას თემის ნიშნების ჩამოყალიბებით ხსნის (იქვე, 123)¹.

ამგვარ უპრეფიქსო ფორმათა მეორეულობის ახსნა ნაკლებ დამაჯერებელია ნ. ჯორბენაძისთვის მაშინ, როდესაც თემატური სუფიქსი არ იწვევს რედუქციას მყოფადის წრის მწკრივებში (**ი**-მღერებ-ს) და, ასევე, როდესაც ძველ ქართულში გავრცელებულია ერთდროულად **ი**-პრეფიქსისა და თემატური ნიშნის მქონე ფორმები (**ი**-ლოც-ავ-ს). მკვლევრის აზრით, **ი**-პრეფიქსი თავიდან კი არ ჰქონდა ამ ტიპის ზმნებს აწმყო-წყვეტილში და შემდეგ კი არ დაიკარგა, არამედ იგი შემდგომ გაჩნდა: აწმყოში – ფორმების გასასხვავებლად, ხოლო წყვეტილსა და მყოფადში – მწკრივების საწარმოებლად (ჯორბენაძე ნ. 2009: 288-290).

II კითხვის პასუხიც ქართულში არაა ცალსახა. უკუქცევითი ფორმები გვარისა (შანიძე 1980) და ქცევის კატეგორიებშია წარმოდგენილი (ლომთათიძე 1976; მაჭავარიანი მ. 1980), ბოლოდროინდელი კვლევის მიხედვით კი – დიათეზის კატეგორიაში (მელიქიშვილი 2014). აღსანიშნავია, რომ ამ კითხვას დადებითი პასუხი გაეცა ბ. ჯორბენაძის მიერ. მკვლევრის აზრით: „უკუქცევითი ფორმები შეიძლება მივიჩნიოთ ცალკე გრამატიკული კატეგორიის, უკუქცევითობის კა-

---

¹ ასევე ორგანულად მიიჩნევა **ი**-პრეფიქსიანი ფორმებს დ. მელიქიშვილი, თუმცა თემის ნიშნის დაკარგვას მყოფადის ჩამოყალიბებასთან აკავშირებს და აღნიშნავს, რომ ეს მანამ უნდა მომხდარიყო, ვიდრე დინამიკურ ზმნათა ზმნისწინიანი ფორმები ჩამოყალიბდებოდა (მელიქიშვილი 2014).

ტეგორიის, კუთვნილებად, რომელსაც მჭიდრო კავშირი აქვს ზმნის გვართან” (ჯორბენაძე 1975:18). უკუქცევითობა გვარის კატეგორიის გარეშე მდგარი ენობრივი წარმონაქმნია – ცალკე, დამოუკიდებელი გრამატიკული კატეგორიაა. იგი არ ემთხვევა არც გვარს, არც გარდამავლობა-გარდაუვალობას და არც დინამიკურობა-სტატიკურობას. ეს სულ სხვადასხვა ენობრივი ცნებებია და მათი გაუმიჯნაობა გაუმართლებელი აღრევის მიზეზი შეიძლება გახდეს (იქვე, 91-92).

მეგრული-ლაზური ემპირიული მასალის მიხედვით, რეფლექსიური ფორმები რეალიზებულია სამი სტრუქტურული მოდელით: **o-R-ს/R-THM-ს** (ე. წ. მედიოაქტივები), **o-R-უ-ნ** (ე. წ. დეპონენსები). o-პრეფიქსით დაპირისპირებული აწმყო : მყოფადის შემთხვევები (მეფობს – o-მეფობს ტიპი), ძირითადად, ქართულიდან ნასესხებ ფუძეებში გვხვდება.

აქედან **o-R-ს/R-THM-ს** სტრუქტურის მედიალური ფორმები არნ. ჩიქობავამ ჯერ გვარის კატეგორიაში განიხილა (ჩიქობავა 1936), მოგვიანებით კი მათ უგვარო სტატიკურ ზმნათა კვალიფიკაცია მიანიჭა (ჩიქობავა 1948, 1950); **o-R-უ-ნ** სტრუქტურის აქტიურ ფორმებს მეგრულ-ლაზურში საგანგებოდ არავინ შეხებია, თუმცა, ამ ბოლო დროს, დეპონენსების კვალიფიკაციით მათ იკვლევს მ. ჯღარკავა (2013).

მორფოლოგიურად სეგმენტირებული ზმნური ნიმუშების მიხედვით, უკუქცევითი ფორმები მეგრულის მკვიდრ ლექსიკაში, ძირითადად, უპრეფიქსო წარმოებით (რუდუნებს – რუდუნა (ბ) ტიპი) დასტურდება. მსგავსი ფორმით გამოხატულია: ყოველგვარი ხმის, ხმიანობის, ხმაურის, საუბრის, სიარულის, ბუნების მოვლენების, სინათლის... გამომხატველი ფონოსემანტიკური ლექსიკა.

ნიმუშები – (ბ) ტიპი:

<i>მეგრ. ვალ-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. ვალ-უფ-ს/ვალ-უმ-ს</i>	<i>„ელავს“</i>
<i>მეგრ. ტყვაც-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. ტყვაც-უფ-ს/ტყვაც-უმ-ს</i>	<i>„ჭექს“</i>
<i>მეგრ. გურგინ-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. ღურღულ-აფ-ს/გურგულ-ამ-ს</i>	<i>„ქუხს“</i>
<i>მეგრ. გუმინ-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. ხუმინ-უფ-ს/ხუმინ-უმ-ს</i>	<i>„გმინავს“</i>
<i>მეგრ. ლალ-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. ლალ-უფ-ს/ლალ-ომ-ს</i>	<i>„ყეფს“</i>
<i>მეგრ. რშვინ-უნ-ს</i>	<i>ლაზ. სტვინ-უფ-ს/სტვინ-უმ-ს</i>	<i>„სტვენს“</i>
<i>მეგრ. წი-ან-ს</i>	<i>ლაზ. წი-აფ-ს/წი-ამ-ს</i>	<i>„წივის“</i>
<i>მეგრ. კარკალ-ან-ს</i>	<i>ლაზ. კარკალ-აფ-ს/კარკალ-ამ-ს</i>	<i>„კაკანებს“</i>
<i>მეგრ. პეტელ-ან-ს</i>	<i>ლაზ. პეტელ-აფ-ს/პეტელ-ამ-ს</i>	<i>„კიკინებს“</i>

მეგრ. <i>ჭიჭყინ-აფ-ს</i>	ლაზ. <i>ჭიჭყინ-აფ-ს/ჭიჭყინ-ამ-ს</i>	„ჭიჭყინებს“
მეგრ. <i>ბანდალ-ან-ს</i>	ლაზ. <i>ბანდალ-აფ-ს/ბანდალ-ამ-ს</i>	„ბანდალებს“
მეგრ. <i>ბარჩხალ-ან-ს</i>	ლაზ. <i>ბანძალ-აფ-ს/ბანძალ-ამ-ს</i>	„მაგძაგებს“
მეგრ. <i>ბანძალ-ან-ს</i>	ლაზ. <i>ბარჩხალ-აფ-ს/ბარჩხალ-ამ-ს</i>	„ელვარებს“
მეგრ. <i>ტარტალ-ან-ს</i>	ლაზ. <i>ტარტალ-აფ-ს/ტარტალ-ამ-ს</i>	„ყბედობს“

ი-პრეფიქსიანი უკუქცევითები (იცინის–იცინა (ა) ტიპი) შედარებით ნაკლები ოდენობით დასტურდება; ამგვარი ფორმაწარმოება ძირითადად ლაზურისათვის არის დამახასიათებელი:

ნიმუშები – (ა) ტიპი:

ლაზ. <i>ი-გზალ-ს</i> „მგზავრობს“	ლაზ. <i>ი-ვვან-ს</i> „მათხოვრობს“
ლაზ. <i>ი-ფურტინ-ს</i> „ფრუტუნებს“	ლაზ. <i>ი-წვირ-ს</i> „ცურავს“
ლაზ. <i>ი-ნქორ-ს</i> „ამთქნარებს“	ლაზ. <i>ი-თოფალ-ს</i> (თურქ.) „უკუქლობს“
ლაზ. <i>ი-დინჭილ-ს</i> „ლეკავს“	ლაზ. <i>ი-დუშუნ-ს</i> (თურქ.) „ფიქრობს“
ლაზ. <i>ი-ხვალ-ს</i> „ახველებს“	მეგრ. <i>ი-ბირ-ს</i> „მღერის“
ლაზ. <i>ი-ფათქალ-ს</i> „ფართხალებს“	მეგრ. <i>ი-ნგარ-ს</i> „ტირის“
ლაზ. <i>ი-ხვამ-ს</i> „ლოცულობს“	მეგრ. <i>ი-ძიცან-ს</i> „იცინის“
ლაზ. <i>ი-ფუცხოლ-ს</i> „ფოცხავს“	მეგრ. <i>ი-დაარ-ს</i> „ჭამს (გად. ბალახობს)“
ლაზ. <i>ი-ხვარ-ს</i> „ტირის“	მეგრ. <i>ი-ნქორ-ს</i> „იცოხნის“
ლაზ. <i>ი-ნგორ-ს</i> „გორავს“	მეგრ. <i>ი-ბარ-ს</i> „ქრის“
ლაზ. <i>ი-მფხორ-ს</i> „ჭამს“	მეგრ. <i>ი-ხვამან-ს</i> „ლოცულობს“
ლაზ. <i>ი-ბურბალ-ს</i> „ტრიალებს“	მეგრ. <i>ი-ჭვალ-ს</i> „იწველის“
ლაზ. <i>ი-ნქორ-ს</i> „იცოხნის“	მეგრ. <i>ი-დაარ-ს</i> „გად. „ბალახობს“
ლაზ. <i>ი-ბარ-ს</i> „ქრის“	მეგრ. <i>ი-ბარ-ს</i> „უბერავს“

რაც შეეხება (გ) (მეფობს – იმეფა) ტიპს, იგი ძირითადად ქართულიდან ნასესხები ფორმებისათვის არის ნიშანდობლივი, თუმცა გვხვდება ზანურის ორგანული ლექსიკის რამდენიმე ფუძემიც.

ნიმუშები – (გ) ტიპი:

მეგრ. <i>ნადირენს – ინადირენს</i>	„ნადირობს – ინადირებს“
მეგრ. <i>ცხოვრენს – იცხოვრენს</i>	„ცხოვრობს – იცხოვრებს“
მეგრ. <i>ვაჭრენს – ივაჭრენს</i>	„ვაჭრობს – ივაჭრებს“
მეგრ. <i>წუხენს – იწუხენს</i>	„წუხს – იწუხებს“
მეგრ. <i>ლაფენს – ილაფენს</i>	„თამაშობს – ითამაშებს“
მეგრ. <i>ორჩანენს – იორჩანენს</i>	„ორჭოფობს – იორჭოფებს“

ზეპირმეტყველების ენებში, ფაქტობრივად, მე-19 საუკუნემდე დოკუმენტური ტექსტების არარსებობის გამო, რთულია ორგანულ

ფორმებში კონკრეტული წარმოების ტიპის (ა, ბ) უწინარესობის განსაზღვრა, მითუმეტეს მაშინ, როცა ეს არ არის განსაზღვრული თვით მდიდარი წერილობითი მემკვიდრეობის მქონე სალიტერატურო ქართულშიც კი. შესაძლოა, ამოსავლად პრეფიქსული წარმოება გვევარაუდა და შემდეგ, ლ. ნოზაძის მოსაზრების კვალდაკვალ, თემის ნიშნის დართვით გამოწვეული ხმოვანპრეფიქსის რედუქცია, მაგრამ მეგრულშიც და ლაზურშიც, მსგავსად ქართულისა, დასტურდება თემისნიშნიანი ფორმები **ი-** პრეფიქსთან ერთად. *მეგრ.:* **ი-ხვამ-ან-ს** „ლოცულობს, ზედმ. ილოცვის“; **ი-ძიც-ან-ს** „იციინის“; **ი-გინ-ან-ს** „იგრძნობს“; **ი-ლაფ-ენ-ს** „ითამაშებს“; **ი-კითხ-ენ-ს** „კითხულობს“; *ლაზ.:* **ი-გურ-ამ-ს/ი-გუ-აფ-ს** „სწავლობს“ **ი-მჭვ-აფ-ს** „ისწრაფვის“; **ი-კაპეტან-ეფ-ს** „მაგრდება, ძლიერდება“; **ი-კითხ-უმ/უფ-ს** „კითხულობს“; **ი-მჯვენაფ-ს** „ძველდება“; **ი-პიჩვ-აფ-ს** „მარხულობს“ და სხვ. უფრო მეტიც, ლაზური ხშირად **ი-** პრეფიქსითა და თემის ნიშნით აზმნავებს თურქულიდან ნასესხებ (ან თურქულის გზით) შემოსულ სახელებს: **ი-ნაზლ-ეფ/ემ-ს** „ინაზება“; **ი-სიმად-ეფ-ს/ი-სიმად-ემ-ს/ი-სიმად-უმ-ს** „ვიქრობს“.

ჩვენი აზრით, მეგრულ-ლაზური ზმნის მორფოლოგია მარტივი პრედიკატული ნომინატიური კონსტრუქციის **R-უ-ნ** სტრუქტურის უნდა ყოფილიყო. სავარაუდოდ, აღნიშნული მოდელი გამოხატავდა სხვადასხვა სემანტიკის (თვისება, უნარი, ჩვევა, მდგომარეობა) ლექსიკურად დაპირისპირებულ ფორმებს. რადგან მდგომარეობის გამოხატველი ნიმუშები დროში უცვლელი სემანტიკით ახლოს იდგნენ თვისებისა და უნარ-ჩვევის აღმნიშვნელ ზმნებთან, ამიტომაც მათ ერთი და იგივე მაწარმოებელი ნიშანი უნდა ჰქონოდა, *მაგ.:* **ყუდე დგ-უ-ნ** „სახლი დგას“; **მეორა ჩხატ-უ-ნ** „მზე ბრწყინავს“; **კვინჩი ფუთხ-უ-ნ** „ჩიტი ფრთხის“; **ჯაზი სხაპ-უ-ნ** „ემშაკი ხტის“... ამგვარი, **მოვლენის** გამოხატველი არქაული ნიმუშები (გაზიარებულია ავთ. არაბულის თვალსაზრისი ზმნურ ფუძეში მოვლენის პირველადობის შესახებ (იხ. არაბული 2001)) გამოხატავდნენ ზედროულობასა და მუდმივობის სემანტიკას¹. მოვლენის აღმნიშვნელი ნიმუშების

¹ აქვე აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ ვირჩევთ ჰ. შუხარდტის ტერმინს – „**მუდმივი**“, „**სამარადისო**“ (ლათ. Perpetuum), რადგან, ვფიქრობთ, ტერმინი უფრო ზუსტად ასახავს გადმოსაცემ შინაარსს. გარდა ამისა, ქართული „ხოლმეს“ შესატყვისის არმქონე მეგრულ-ლაზურისათვის შედარებით რთული აღსაქმელია „ხოლმეობითის“ გაგება.

გვერდით, მოგვიანებით, ჩნდება ამავე ყალიბის ნასახელარი ფუძეებიც, რომლებიც ასევე საგნისთვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებას გამოხატავენ: *თიფი ხომუ-უ-ნ/ხომ-უ-ნ* „ბალახი ხმება“, *წყარი სქირ-უ-უ-ნ/სქირ-უ-ნ* „წყარო შრება“, *კოჩი ღურუ-უ-ნ/ღურ-უ-ნ* „კაცი კვდება“, *დიხა ტიბუ-უ-ნ/ტიბ-უ-ნ* „მიწა თბება“ და მისთ.

ამოსავალი სტრუქტურის შემადგენელ -უ სუფიქსს, გ. მაჭავარიანის სქემის გათვალისწინებით (*-ას> -ოს> -უს> -უ), ვაკავშირებთ საერთოქართველურ -უს ფორმანტთან, რომელიც სახეცვლილია სხვადასხვა ფონეტიკურ პოზიციაში. კერძოდ, ამოსავალ *R-უგ ფუძეზე არქაული S3 პირის -ნ ფორმანტის დართვით უნდა მიგველო ზანურისათვის არაკანონიკური/არაბუნებრივი -ვნ კომპლექსი, რომელიც დაიდგა -ვ ელემენტის რედუქციით *R-უგ-ნ>R-უ-ნ, შდრ: ქართ. *ა-ვნ-ი-ს/ა-ვნ-ებ-ს* და ზან. *ო-ნ-უ-ნ*, ასევე, *წკარ-უს/ს-ნ* > *წკარ-უ-ნ* ხევს. „წყვ-ავ-ნ/წყვია“; *ბ-უს/ს-ნ > ბ-უ-ნ ხევს. „ღბ-ავ-ნ/აბია“.

სავარაუდოდ, შემდგომ ეტაპზე უნდა დაწყებულიყო რეფლექსივიზაციის მორფოლოგიური პროცესი¹. კერძოდ, აგენსური (სულიერი სუბიექტის მქონე) R-უ-ნ სტრუქტურის ზმნათა გარკვეულმა ნაწილმა, მათ შორის ნასახელარმა ზმნებმაც, დაირთო ი- პრეფიქსი – R-უ-ნ > ი-R-უ-ნ:

ტყობ-უ-ნ „დამალულია“ > *ი-ტყობ-უ-ნ* „იმალება“
ცუც-უ-ნ „ჩაცუცულია“ > *ი-ცუც-უ-ნ* „გეხმორთხმით ჯდება“
სვანჯ-უ-ნ „სვენია“ > *ი-სვანჯ-უ-ნ* „ისვენებს“
ჩოქ-უ-ნ „დაჩოქილია“ > *ი-ჩოქ-უ-ნ* „იჩოქებს“ და სხვ.

ამგვარი სტრუქტურითაა წარმოდგენილი, ძირითადად, ბუნების მოვლენებისა და ყოველგვარი ხმიანობის გამომხატველი როგორც ზმნური, ისე სახელური წარმოშობის ლექსიკა.

ნიმუშები: *ი-R-უ/გ-ნ*
ი-ვალ-უ/გ-(ნ) „ელავს“
ი-გურგინ-უ/გ-(ნ) „გრგვინავს“
ი-ტყვავ-უ/გ-(ნ) „ჭექს“
ი-ბარჩხალ-უ/გ-(ნ) „კაშკაშებს“
ი-ბაშქ-უ/გ-(ნ) „სკდომის ხმას გამოსცემს“
ი-ბაჩვალ-უ/გ-(ნ) „გულუბრყვილოდ საუბრობს“

¹ არ გამოირიცხება თანადროულობა S3 -ს ნიშნის გაჩენასთან, რაც -უ სუფიქსს არარედუციურებული სახით წარმოაჩენს *-უ (*-უგ). საკითხის ვრცელი ანალიზისათვის იხ. ნ. ახალაია, სადისერტაციო ნაშრომი, 2021.

ო-ბადღ-უ/გ-(ნ) „უნიათოდ ფაფხურობს“
ო-ბედ-უ/გ-(ნ) „ბაქიაობს, ტრაბახობს“
ო-ბობოქ-უ/გ-(ნ) „ბობოქრობს, გად. შვოთავს“
ო-ბურდინ-უ/გ-(ნ) „სისულელეს რომავს“
ო-ბურჯგონ-უ/გ-(ნ) „ბურჯგონის / ზედმიწ. იბურჯგუნება“
ო-ბიორ-უ/გ-(ნ) „ქანაობს“
ო-კერკელ-უ/გ-(ნ) „გორაობს“
ო-ბუჯგოლ-უ/გ-(ნ) „უშნოდ აკეთებს“
ო-გორგოთ-უ/გ-(ნ) „ირევა ბოლქვ-ბოლქვად ამოსული კვამლი“
ო-პარპალ-უ/გ-(ნ) „პარპალებს“
ო-ქვარქვაშ-უ/გ-(ნ) „პირწმინდად ასუფთავებს“
ო-ყურყინ-უ/გ-(ნ) „ბუყბუყებს“
ო-ტკარჩალ-უ/გ-(ნ) „ტკრციალებს“
ო-პოტიკ-უ/გ-(ნ) „ჩხირკედელაობს“
ო-ხვარხვალ-უ/გ-ნ „ტრიალებს / ზედმიწ. ხვარხვალეობს“
ო-კვანწ-უ/გ-ნ „კოპწიაობს / ზედმიწ. იკვანწება“
ალეხვარხვალ-უ/გ-ნ „შიგნით ტრიალებს“
გილკვანწ-უ/გ-წ „დაკოპწიაობს, დანარნარებს“ და სხვ.

მოცემულ ილუსტრაციებში, სადაც სუბიექტი და ობიექტი გაერთმინებულნი ვიქნებოდა, წარმოდგენილი **ო-** პრეფიქსი მეორეულია.

აღსანიშნავია ისიც, რომ იდენტური სემანტიკის ზმნების გამოსახატავად მეგრული იყენებს **ო-R-უ-ნ**, ლაზური კი – **ო-R-ს** სტრუქტურას:

მეგრ. ო-ბარბალ-უ-ნ // ლაზ. *ო-ბურბალ-ს* „ტრიალებს“
მეგრ. ო-ფართხალ-უ-ნ // ლაზ. *ო-ფათქალ-ს* „ფართხალეობს“
მეგრ. ო-ფუცხოლ-უ-ნ // ლაზ. *ო-ფუცხოლ-ს* „ფოცხავს“ და სხვ.

მ. ჩუხუას შენიშვნით, **-უ** ფორმიანი სტრუქტურა მეგრულში უკეთ არის შემონახული (შდრ: ღირ-**უ-ნ** და ღირ-**ს**). ლაზურშიც ადრე **-უ** უნდა ყოფილიყო, თუმცა მოგვიანებით **უ-ს** ადგილი **-ო** ფონეტიკურმა ვარიანტმა დაიკავა (დგ-**უ-ნ** > დგ-**ო-ნ**), ხოლო შემდგომ **Ø** სახეობიანი ფორმა ჩაენაცვლა (ჩუხუა 2015: 65); შესაძლებელია გვეფიქრა, რომ რეფლექსიურობის **ო-** დაერთო ლაზურის **Ø-** სახეობიან ვარიანტს, მაგრამ ყურადღებას იქცევს ამოსავალ ფორმებში **S3** პირის **-ნ/-ს** ნიშანთა სემანტიკური დისტრიბუცია. ზმნურ ფორმათა განვი-

¹ ალ-ე < ალ-ა+ი

² გილ-ე < გილ-ა+ი

თარების ადრინდელ საფეხურზე ს- ნიშნიანი სუფიქსური ფორმები აქტიურობის სემანტიკით უპირისპირდება **R-უ-ნ** სტრუქტურის, თვისების გამომხატველ, ინაქტიურ ერთეულებს.

ი-R-უ-ნ ყალობის რეფლექსივები პარონიმულ მიმართებაშია პრეფიქსული ვნებითი გვარის იმ თემასთან, რომელიც მეგრულში ორი **-უ-უ** ბოლოსართით არის წარმოდგენილი (*შდრ: ი-რდ-უ-უ-ნ* „იზრდება“, *ი-ჰარ-უ-უ-ნ* „იწერება“, *ი-თას-უ-უ-ნ* „ითესება“, *ი-ტყობ-უ-უ-ნ* „იმალება“). სემანტიკური თვალსაზრისითაც, პასივს სიტუაციის წარმმართველი აგენტი არ გააჩნია, რეფლექსივებში კი პირიქით – აგენტი მართავს სიტუაციას.

RFL: „უჩა სერი იტყობუ დო დლაში მურცუ, მოჭვიანც“ (ქაჯაია N 27304)
„შავი ღამე იმალება და დღე მოდის, მობრწყინდება“.

PASS: ი-ტყობ-უ-უ-ნ „იმალება გრდვ. ვნებ. ოტყობინუანს ზმნისა“
(ქაჯაია N 20303).

მეგრულში პასივები და რეფლექსივები მორფოლოგიური სტრუქტურითა და სინტაქსური კონსტრუქციის მიხედვით განსხვავებულია სერიებსა და მწკრივებში. პასივი მისთვის დამახასიათებელი მიმდებარე **-ელ-ე/-ერ-ე** სტრუქტურითა და ნომინატიური კონსტრუქციით არის წარმოდგენილი შედეგობითში, ხოლო რეფლექსივი აქტივთათვის ნიშანდობლივი – ინვერსიითა და დატიური კონსტრუქციით.

შდრ:

PASS (NOM-ERG-NOM)

RFL (NOM-ERG-DAT)

PRS: ი-ტყობ-უ-უ-(ნ) ბაღანა ი-ტყობ-უ/გ-ნ ბაღანა „იმალება ბავშვი“

AOR: დიტყობ-უ ბაღანა-ქ დიტყობ-უ ბაღანა-ქ „დაიძალა ბავშვი“

RESI: დოტყობინ-ელ-ეგაღანა დო-უ-ტყობინ-უ ბაღანა-ს „დამალულა ბავშვი“

PASS (NOM-ERG-NOM)

PRS: ი-ქვარქვამ-უ-უ-(ნ) ცუდე „პირწმინდად სუფთავდება სახლი“

AOR: დიქვარქვამ-უ ცუდექ „პირწმინდად გასუფთავდა სახლი“

RESI: დოქვარქვამ-ელ-ე ცუდე „პირწმინდად გასუფთავებულა სახლი“

RFL (NOM-ERG-DAT)

PRS: ი-ქვარქვამ-უ/გ-ნ ძღაბი გად. „ფუსფუსებს, ტრიალებს გოგო“

AOR: ი-ქვარქვამ-უ ძღაბი-ქ გად. „იფუსფუსა, იტრიალა გოგომ“

RESI: უ-ქვარქვამ(ინ)-უ ძღაბი-ს გად. „უფუსფუსია, უტრიალია გოგოს“

რეფლექსივები აკმაყოფილებენ ამგვარი ფორმებისათვის წაყე-

ნებულ სემანტიკურ მოთხოვნებს: სუბიექტის მიერ გამოხატული მოქმედება უკუქცევადია თავის თავზე, როგორც პირდაპირ ობიექტზე.

ძირითადი დასკვნები:

1. მეგრულ-ლაზურში ამოსავალი წარმოება უნდა ყოფილიყო სუფიქსური; შემდეგ საფეხურზე ვვარაუდობთ რეფლექსივიზაციის პროცესს, რაც **o-** პრეფიქსის პოზიციებით არის გამოხატული. ასევე, თუ გავიზიარებთ მოსაზრებას, რომ რეფლექსივები ისტორიულად წარმოადგენენ უკუქცევითი ნაცვალსახელისა და ზმნის სინთეზს, ზმნა უნდა ყოფილიყო უპრეფიქსო (**o-** ხმოვანპრეფიქსის კომბინატორული წარმომავლობა ქართველურ ენებში არ განიხილება);

2. უკუქცევითობის **o-** პრეფიქსი პირველად სტატიკურ ზმნებს ასევე ანიჭებს განგრძობითობის სემანტიკას (შდრ: ჩოქ-უ-ნ „დაჩოქო-ლია“ და **o-**ჩოქ-უ-ნ „იჩოქებს“);

3. **o-R-უ-ნ** (**o-**ვალ-უ-ნ „ელავს“) სტრუქტურის არქაული რეფლექსივები მეგრულში იწვევენ „გაუმართლებელ აღრევას“ **o-R-უ-უ-ნ** სტრუქტურის ვნებითი გვარის ფორმებთან, რომლებიც ხშირად ერთი **უ-**ნიშნითაც არიან წარმოდგენილი. ამიტომ მათი გამოცალკევება გვარის სისტემისაგან და, **o-R-ს** (**o-**ვალ-ს „ელავს“) ყალიბის ჯგუფთან ერთად, რეფლექსივის დამოუკიდებელ კატეგორიაში განხილვა, ვფიქრობთ, მიზანშეწონილია;

4. **R-THM-ს** ყალიბის მქონე სემანტიკური უკუქცევითები მეგრულსა და ლაზურში, მოქმედებით გვართან საერთო მორფოლოგიური სტრუქტურისა (ულლების პარადიგმა) და კონსტრუქციის (ერგატიული ქვემდებარე) მიხედვით, მოქმედებით გვარში თავსდება. მითუმეტეს თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ამგვარი ნაკლული კონსტრუქციით წარმოდგენილი ფორმები ისტორიულად გარდამავალია. ასევე, განსხვავებით ქართულისაგან, მათ მოეპოვებათ თვითმყოფადი ულლების სისტემა, ნამყო-ძირითადის წყება, რაც განაპირობებს მსგავს ფორმათა დინამიკურობას;

5. რეფლექსივი, ისევე როგორც პოტენციალისი, გვართან მჭიდროდ დაკავშირებული გრამატიკული კატეგორიაა. ამგვარ ფორმებში სუბიექტის მოქმედება თვით სუბიექტშია კონცენტრირებული, არ გადადის სხვა საგანზე, ანუ სუბიექტი და სიღრმისეული, ნომინალური ობიექტი იდენტურია.

აბრევიატურა:

- AOR** – AORIST – წყვეტილი
DAT – DATIVE – მიცემითი ბრუნვა
ERG – ERGATIVE – მოთხრობითი ბრუნვა
NOM – NOMINATIVE – სახელობითი ბრუნვა
RFL – REFLEXIVE – რეფლექსივი
R – RADIX – ზმნის ძირი
RES1 – RESULTATIVE1 – I შედეგობითი
THM – THEMATIC MARKER – თემის ნიშანი
S3 – SUBJECT PERSON 3 – მე-3 სუბიექტური პირი
PASS – PASSIVE – პასივი
PRS – PRESENS – აწმყო

ლიტერატურა

- ამირიძე, 2006** – N. Amiridze, Reflexivization Strategies in Georgian. LOT Dissertation Series 127. Utrecht, Netherlands, 2006.
- არაბული, 2001** – ა. არაბული, ზმნური და სახელური ფუძეთ-ქმნადობის პრობლემა ქართველურ ენებში, თბილისი, 2001;
- ასათიანი, 2016** – რ. ასათიანი, ზმნური ხმოვანპრეფიქსების ფუნქციები ქართველურში: ვერსია და კაუზაცია, ენათა ისტორიულ-შედარებითი კვლევის პრობლემები, თბილისი, 2016;
- ასათიანი, 1987** – ზმნურ პრეფიქსულ ხმოვანთა ფუნქციონალური კვალიფიკაცია ქართველურ ენებში, საქართველოს მეცნ. აკადემიის „მაცნე“, ელს, თბილისი, 1987;
- აქე, 2016** – ახალი ქართული ენა, წიგნი II (გ. გოგოლაშვილისა და ა. არაბულის რედაქციით), თბილისი, 2016;
- ახალაია, 2021** – ნ. ახალაია, გვარის გრამატიკული კატეგორია მეგრულ-ლაზურში (სადისერტაციო ნაშრომი), თბილისი, 2021;
- ახალაია, 2017** – ნ. ახალაია, ნასახელარი ზმნები მეგრულ-ლაზურში, თბილისი, 2017;
- ბონდარენკო, 2014** – ტ. ბონდარენკო, Reflexivization strategies and argument structure in Georgian, 2014;
- ლომთათიძე, 1976** – ქ. ლომთათიძე, ქცევის კატეგორია ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში, იკეწ, III, თბილისი, 1976;

მარი, 1925 – Н. Марр, Грамматика древнелитературного языка, Ленинград, 1925;

მაჭავარიანი, 1953 – გ. მაჭავარიანი, ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები ქართველურ ენებში (საკანდიდატო დისერტაცია, ელვერსია), თბილისი, 1953;

მაჭავარიანი, 1980 – მ. მაჭავარიანი, ქცევის კატეგორიის საკითხისათვის, იკე, XII, თბილისი, 1980;

მახაროზლიძე, 2012 – თ. მახაროზლიძე, ვერსიის კატეგორიის შესახებ ქართულში, კადმოსი N 4, თბილისი, 2012;

მელიქიშვილი, 2014 – დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი (ელ. ვერსია), თბილისი, 2014;

მელიქიშვილი, 2001 – დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის უღლების სისტემა, თბილისი, 2001;

მელიქიშვილი, 2002 – ი. მელიქიშვილი, ქცევა, როგორც ასპექტურ დაპირისპირებათა გამოხატვის საშუალება ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები, IV, თბილისი, 2002;

ნებიერიძე, 1976 – გ. ნებიერიძე, ქცევის კატეგორია ქართულში, საქართველოს მეცნ. აკადემიის „მაცნე“, ელს N4, თბილისი, 1976;

ნოზაძე, 2008 – ლ. ნოზაძე, ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, თბილისი, 2008;

ნოზაძე, 1974 – ლ. ნოზაძე, მედიოაქტივ ზმნათა წარმოების საკითხი ქართულში, იკე, XIX, თბილისი, 1974;

როგავა, 1942 – გ. როგავა, კუთვნილებითი აფიქსი ი ქართველურ ენათა ზმნისა და სახელის მორფოლოგიურ კატეგორიებში (ქცევასა და ბრუნვებში), მოამბე III, N 2, თბილისი, 1942;

სუხიშვილი, 2011 – მ. სუხიშვილი, პასიური და საურთიერთო სემანტიკა გარდაუვალი ზმნის ე- პრეფიქსიან მოდელში, იკე, XXXIX, თბილისი, 2011;

ქავთარაძე, 1954 – ი. ქავთარაძე, ზმნის ძირითადი კატეგორიებისათვის ქართულში, თბილისი, 1954;

ჭკადუა, 2015 – რ. ჭკადუა, ი- პრეფიქსის ამოსავალი მნიშვნელობისათვის სვანური ენის ზმნებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, XIII, თბილისი, 2015;

შანიძე, 1980 – ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, ტ. III, თბილისი, 1980;

შანიძე, 1973 – ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, თბილისი, 1973;

შუხარდტი, 1950 – Г. Шухардт, О пассивном характере переходного глагола в кавказских языках, Эргативная конструкция предложения, Москва, 1950;

ჩიქობავა, 1968 – არნ. ჩიქობავა, ქართული ზმნის უღვლილების საკითხები, იკე, XVI, თბილისი, 1968;

ჩიქობავა, 1942 – არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბილისი, 1942;

ჩიქობავა, 1936 – არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936;

ჩუხუა, 2015 – მ. ჩუხუა, გვარის კატეგორია მეგრულ-ლაზურში; ლაზურისა და მეგრულის გრამატიკის საკითხები, III, თბილისი, 2015;

ჯორბენაძე, 1983 – ბ. ჯორბენაძე, ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში, თბილისი, 1983;

ჯორბენაძე, 1975 – ბ. ჯორბენაძე, ზმნის გვარის ფორმათა წარმოებისა და ფუნქციის საკითხები ქართულში, თბილისი, 1975;

ჯორბენაძე, 2009 – ნ. ჯორბენაძე, სინტაქსურ-სემანტიკური დიფერენციაციის ფორმოზრივი გამოხატულების რამდენიმე შემთხვევისათვის თანამედროვე ქართულში, იკე, XXXVII, თბილისი, 2009;

ჰარისი, 1991 – c vol. I, The Kartvelian Languages, ed. by A. C. Harris. Delmar & New York, 1991;

წყარო

ი. ასათიანი, ლაზური ლექსიკონი, თბილისი, 2012;

ა. თანდილავა, ლაზური ლექსიკონი, თბილისი, 2013;

ო. ქაჯაია, მეგრული ლექსიკონი, I-IV (2002- 2009);

ა. ქობალაია, მეგრული ლექსიკონი, თბილისი, 2010.

Towards the Issue of Reflexive Verbs in Megrelian and Laz

Summary

In scholarship morphosemantics of reflexive verbs is quite understudied. The opinions about the genesis and functions of the prefix *e* differ. According to the traditionally accepted view, at present the given prefix is regarded as a marker of more newly-formed categories, namely, of subjective version and passive voice, whereas with the reflexive function it is evidenced only in a small group of verbs.

The paper examines some samples of the prefix *e* used with the reflexive function in Megrelian and Laz.

On the basis of the synchronic and diachronic analysis it has been assumed that in Megrelian and Laz reflexives with the prefix *e* are the result of the reflexivization of simple predicate structures: R-u-n, Cf. tqob -un>i-tqobun.

In Megrelian reflexives of the given type are in paronymic relations with the forms of the passive voice which leads to their 'unjustifiable fusion'. Reflexives and passive forms differ in the Resultative screeve; the passive forms are represented by the participle with the suffix *el* and the Nominative construction, whereas reflexives are characterized by an inversion typical of active forms and the Dative construction.

The paper argues that because of the specificity of their grammatical pattern reflexives in Megrelian and Laz should be separated from the category of voice; similar to potential, causatives and version, reflexives form a category closely linked with the voice. In reflexives the action of the subject is concentrated on the subject itself, i.e. the subject and the deep structure object are identical.